

VALDO RANDPERE:

Bern – europeiska dagsfrågor

I Bern hölls i april-maj en efterkonferens till Helsingforsöverenskommelsen. Det var första gången experter behandlade den speciella frågan om återförening över gränserna av familjer.

Sovjets delegat – som förfäktade att ingen ville lämna landet – kritiserades starkt bl a av Kanadas representant.

För att inte bli beskylld för att vara subjektiv har författaren, som själv kämpar för att få hit sin dotter, valt att citera uttalanden från de olika ländernas delegationer.

Med början den 15 april och fram till den 27 maj genomfördes i Bern den sk Helsingforsöverenskommelsens efterkonferens i form av sammanträdande mellan experter på mänskliga kontakter. Det var första gången som ett sådant sammanträde genomfördes med en så smalt avgränsad dagordning – ämnet gällde inte mänskliga rättigheter överhuvudtaget, utan bara människors rörelse över gränserna.

Nedan försöker jag att redogöra för några problem som debatterades vid Bernkonferensen. Material som utnyttjats för detta inkluderar den sovjetiska delegationens öppningstal, kommentarer av den kanadensiska representanten David Kilgour samt valda avsnitt från de kanadensiska och västtyska öppningstalen och personliga intryck.

Ryssarna började sitt anförande utan långa inledningar. Dessa bestod av några citat från Gorbatjov samt kommunistpartiets program och därmed var Sovjets roll i världen fastställd – utvecklingen i säkerhets- och samarbetsfrågor i Europa har blivit verklighet och rönt framgång endast tack vare ryssarnas insatser. Man glömde bara att nämna att om det inte fanns problem som orsakas av Sovjetdiktaturen, skulle det inte heller finnas något behov av sådana konferenser.

Ett tal för Pravda

Vid närmare granskning av det sovjetiska talet får man lätt känslan att talet främst skrivits för "Pravda" och den sovjetiska allmänheten och inte för västerländska delegater och journalister. Där redogörs för allt positivt som har hänt i världen, men allt detta har gjorts av ryssarna ensamma. Det finns inte en

Valdo Randpere kommer från Estland där han arbetade i Justitiedepartementet.

enda självkritisk notering eller något erkännande av otillräcklighet. Till representanterna från västländerna delgavs alla lagrubriker som på något sätt rör utläningar. Men bara rubriker. Där emot nämns inte med ett ord att de lagarna egentligen bara innebär begränsningar och förbud – exempelvis att sovjetmedborgaren inte får bjuda hem utläningar eller att köra dem i sin bil. Var finns utvecklingen av mänskliga kontakter här?

Utdrag ur det kanadensiska talet: "Under de senaste åren har det skett en ökning av turismen mellan Kanada och Östeuropa. Tyvärr är turistströmmen i stort sett bara enkelriktad (dvs till Östeuropa) och turister har mycket små möjligheter att komma i kontakt med den lokala befolkningen. Ätminstone i en stat tillåts inte befolkningen ens att bjuda hem släktingar som har utländskt medborgarskap . . . Familjesor från Sovjet till Kanada är förbjudna."

Om allt detta finns det självfallet ingenting i det sovjetiska talet. I stället talas det vidare om hur tidsintervallet mellan ansökningstillfällena har förkortats och avgifterna reducerats. En stor framgång som ryssarna gärna framhåller är att en ny ansökan vid negativt svar får numera göras efter sex månader istället för tidigare ett år. Vad spelar det för roll när svaret ändå blir negativt?

Den kanadensiska representanten David Kilgour: "Ryssarnas främsta drivkraft är deras mindrevärdighetskomplex. De vet vad människor anser om dem och därför försöker de med all kraft visa att de ändå har rätt. De anser hela tiden att alla andra får mer ut än de från sådana här sammanträden. De är rädda för öp-

penhet och icke-diplomatiska frågeställningar. Vi tror också i vissa fall på skyst diplomati om vi kan uppnå någon lösning med ryssarna men vi har ingenting att dölja. Dock tycker jag att sådana konferenser är nyttiga – förr var vi tvingade att driva varje fall politiskt, nu kan vi ofta utnyttja också diplomati. I den här meningen har vi fått ytterligare en kommunikationskanal."

Jag går vidare med citat från det ryska talet: "Sovjetunionen finner, att i våra dagar är alla möjliga kontakter och utbyten mellan nationer och enstaka personer en helt normal företeelse. Varje år tar miljontals människor del i sådana kontakter och utbyten. Därvid menar vi naturligtvis ömsesidiga, bilaterala kontakter och inte emigration. Det måste stå klart för alla att det inte finns några nationella eller sociala orsaker till emigration från Sovjetunionen. Vi har ingen arbetslöshet, den sovjetiska grundlagen garanterar jämlika sociala, politiska och kulturella rättigheter för alla sina medborgare."

Som en jämförelse följer ett citat från det västtyska talet: "Vi vill inte rättfärdiga oss och fördöma andra. Vi pretenderar inte på sanningsmonopol eller högsta förståelse. Vårt syfte är att lyfta fram och undanröja hinder som påverkar familjeåterförening och människors fria rörelser över gränserna. Även vår stat kan ha sina brister. Vi påstår inte att vi är fullkomliga och att våra politiska och sociala förhållanden är perfekta."

När man jämför de två talen väcks oundvikligen frågan om vilken av de två staterna som håller sin befolkning under vapenhot. Varför behöver det gyllene paradiset som ryssarna beskriver omgär-

das av en järnridå? Varför är människor – däribland jag själv – så okloka som vill rymma från det goda livet och alla obegränsade möjligheter?

Äktenskap med utlänning

Vidare talade ryssarna om att tyvärr så försöker man i väst begränsa alla frågor om mänskliga kontakter till problem om familjeåterförening och äktenskap med utländska medborgare, fastän de själva mycket väl vet att dessa två grupper bara utgör en obetydlig del av alla kontakter. Om äktenskap med utländska medborgare frammanas i Sovjetunionen följande bild; ”på senare tid har över 30 000 människor gift sig med utlänningar och ungefär hälften av dem – 15 000 – har åkt utomlands för permanent bosättning med sin maka/make”.

Härvidlag är ryssarna mycket återhållsamma och nämner ingenting om vad som har hänt med de andra 15 000. Om man inte känner till de omständigheter som gäller i Sovjet, kan man lätt få in-

Vilka militära hemligheter känner min tvååriga dotter till?

trycket att den andra delen av de 30 000 har bestämt att fortsätta att leva i Sovjetunionen. Mot denna uppfattning talar två förhållanden – för det första är det förbjudet i Sovjet att gifta sig med förståndshandikappade och för det andra är avsikten bakom giftermål med utlänningar i 99% av fallen enbart att komma ut från Sovjetunionen.

Under åren 1981–83, när jag arbetade i det estniska justitiedepartementet genomfördes också där en undersökning

om giftermål med utlänningar. Varje år gifter sig i Estland – där befolkningen uppgår till 1,3 miljoner – i genomsnitt 65 personer med utlänningar. Av dessa 65 personer ansöker i genomsnitt bara en person inte om utresetillstånd. Om vi gör en motsvarande kalkyl med hela Sovjetunionens befolkning som grund, får vi 13 000 äktenskap och enbart 200 av dessa som icke ansöker om utresetillstånd. Jag tror att det här räkneexemplet är tillräckligt trovärdigt för att ligga till grund för påståendet att de 15 000, som ryssarna inte nämner något om, helt enkelt ansöker om och väntar på utresetillstånd från år till år och merparten av dem aldrig får det.

Och vad har ryssarna att förvåna sig över när man i väst med betoning talar om familjeåterförening och inte kan riktigt förstå ryssarnas ståndpunkt? Knappt skulle Valentin Agapov eller vi själva börja gråta om någon turistgrupp från Sovjet inte besökte Sverige. Sina egna barn vill dock alla människor vara tillsammans med.

Återförening av familjer

Utdrag från den kanadensiska delegationens tal: ”Det är gåtfullt och irriterande att Sovjetunionen tillät betydligt fler människor att återförenas med sina familjer före Helsingforsavtalets under-tecknande än nu, fast antalet människor som är intresserade av detta är oförändrat högt.”

Ryssarna: ”Naturligtvis kan det påträffas fall när vi hindrar utresa. Det kan och kommer att fortsätta så länge de militära motsättningarna finns kvar, så länge stater försvarar sina statliga och

militära hemligheter och så länge brottslighet begås”.

Vilka sådana militära hemligheter känner min tvååriga dotter Kaisa till eller är hon brottsling?

Ryssarna: ”Om alla stater skulle erkänna nödvändigheten av sådana begränsningar och inte försöka utnyttja dessa i spekulationssyfte, då hade vi skapat förutsättningar för samarbete på det här området”.

Utdrag från den kanadensiska delegationens tal: ”Ibland utlovas det en positiv utveckling rörande mänskliga kontakter när en förbättring av relationerna mellan väst och öst har uppnåtts. Jag tror att det är sant att en fördjupning av ekonomiskt och politiskt samarbete mellan staterna kan påverka tätheten i mänskliga kontakter. Men varför måste vi vänta tills den magiska dagen kommer?”

Slutkommentarer

Den kanadensiska representanten David Kilgour: ”Ryssarna betraktar alla problem bara från sina egna ståndpunkter. Gorbatsjovs makttillträde har inte heller ändrat någonting. Ryssarna lade ned stor kraft på fredsörelserna och på propagandan mot det strategiska försvarsinitiativet men uppnådde inte önskat resultat. På den här konferensen förebrår de

tom Kanada för det amerikanska anfallet mot Libyen. I det här sammanhanget glömmer de naturligtvis helt bort det som pågår i Afganistan för sjunde året. För ryssarna är varje fråga i första hand ideologisk”.

I det sovjetiska talets slutfas väcks poesisjälen: ”Trots att avspänningsfientliga vindar grundligt har skakat om samarbets- och säkerhetsfartyget, fortsätter det att flyta. Och vi 35 matros ombord får inte glömma att – om än i begränsad utsträckning – ankommer på oss, fartygets och dess passagerares fortsatta öde”.

Det är inte utan att man känner en viss avundsjuka med att Sovjet har så många fredsmatrosor att man samtidigt kan skicka dem till Bern, Afganistan och Stockholms skärgård för att slåss för freden.

Jag förmodar att det räcker för den här gången. Jag har tidigare förebrått för att vara icke-objektiv, anti-sovjetisk osv. Därför valde jag att främst återge de olika delegationernas uttalanden. I syfte att fasthålla vid min objektivitet har jag försökt att också uppbbringa positiva citat om ryssarna – men det som inte finns, finns inte. Och jag tror att orsaken inte är brist på objektivitet i hela västvärlden utan Sovjetunionens förhållande till människor och deras rättigheter.